

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

7
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

7491
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 406 sahifa, 30-iyul, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrası professori

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinova, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeveva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Green Economy Transition Strategy for Uzbekistan	6
Raekwon Chung , Chairman, Supervisory Committee for New Climate Innovation Center at TSUE	
Jahon Savdo Tashkilotiga a'zolikning dolzarb masalalari.....	8
Nodira Shotursunova , Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
"Yashil iqtisodiyot" dan "yashil taraqqiyot" sari.....	12
Shoyqulov Baxtiyor Bakirovich , t.f.n., dotsent	
Tadbirkorlik faoliyatida yuzaga keladigan risklarni sug'urtalashning mohiyati va xususiyatlari.....	16
Egamov Zoxid Baxtiyarovich , bosh mutaxassisi	
Unleashing the Potential of Human Capital for Green Development: Bridging the Gap between Environmental Sustainability and Skill Development.....	26
Muratova Muzayana , Teacher	
Анализ состояния применения механизма инновационного управления инфраструктурами нефтегазовых предприятиях в условиях глобальной потепление земли.....	34
Кучаров Абдор Сабирижанович , профессор; Динара Нурмамад кизи Ишманова , доцент; Тю Константин Геннадьевич , соискатель	
Enhancing Methodology for Developing Professional and Communicative Skills of Future Economists in the Context of Teaching English and Green Economy	39
Nargiza Samandarova Muxammadovna , Teacher	
The Role of Higher Education in Shaping a Sustainable Green Economy.....	47
Ikromov Sayidolim , Teacher	
O'zbekistonda yashil turizmni rivojlantirish istiqbollari.....	54
Rasulova Nigora Yusupovna , kafedra assistenti	
Qishloq hududlarini rivojlantirishda agroturizmning ahamiyati	58
Jontemirova Iroda Ikrom qizi , talaba	
Iqtisodiy rivojlanish yo'lida "Yashil iqtisodiyot" ning o'rni.....	61
Hamroyeva Sevinchbonu Hamroyevna , talaba	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va yashil byudjetlashtirish tizimiga o'tishning ahamiyati.....	64
Raxmanov M. A. , tayanch doktorant	
Sustainable Globalization: Nurturing a Green Economy in Higher Education.....	68
Tukhtaeva Shakhnoza , Teacher	
Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni investitsiyalar yordamida oshirish xususiyatlari.....	75
Bauyetdinov Majit Janizaqovich , kafedra dotsenti; Djumaniyazov Ubbiniyaz Ismayl uli , tayanch doktoranti	
Qishloq xo'jaligi nisbiy samaradorligini baholash.....	79
Berkinov Bozorboy , iqtisodiyot fanlari doktori, professor; Qulmatova Sayyora Safarovna , PhD; Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchisi	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	86
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda eksportni kreditlash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari.....	97
G'aniyev Shaxriddin Abduvoxidovich , i. f. d., professor; Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. d. (PhD)	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	102
Raxmanov Mexridin Sindarovich , kafedra dotsent v. b.	
Banklarda moliyaviy resurslarni boshqarishning ayrim rivojlangan mamlakatlar tajribasi.....	106
Ortiqov Uyg'un Davlatovich , kafedra dotsenti, i.f.n.	
Зарубежный опыт в области цифровизации цепочки поставок продуктов питания	115
Марданова Барно Асатуллоевна , докторант	
Environmental culture and building the ecosystem performance: An empirical analysis from Uzbekistan.....	119
Aziz Zikriyoev , PhD	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatini oshirishda innovatsiya va raqamlashtirish bo'yicha xorij tajribasi.....	129
Kambarova Sh. M. i.f.b.f.d. PhD	

Xalqaro dividend siyosati tajribalarida "S&P 500 dividend aristocrats" amaliyoti va uni milliy fond bozorida qo'llash imkoniyatlari.....	134
Sherkuziyeva Nasiba Abrorovna , dotsent	
Yirik sanoat korxonalarida innovatsion menejmentni joriy etish asosida mehnat samaradorligini oshirish yo'llari	139
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich , i. f. b. f. d. (PhD), dotsent; Saotaliyeva Nozima Isomiddinovna , talaba	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	147
Norov Akbar Ruzimamatovich	
O'zbekistonda sanoat kooperatsiyasi asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlari tahlili	151
Egamberiyev Shuxrat Satimbayevich , i.f.f.d.(PhD)	
Aholining tadbirkorlik faolligini oshirishda oilaviy tadbirkorlikning roli	158
Xudayarova Maftuna Shavkatovna , tayanch doktorant	
Elektron tijoratni samarali tashkil etishda raqamli platformalarning yaratilish texnologiyasi	164
Karimova Shirin Zoxid qizi , tayanch doktorant	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish orqali aholi bandligini ta'minlash	168
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanini harakatlantiruvchi omili sifatida	172
Raximbayev Akmal Azatboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Overview of Environmental Management in Uzbekistan: A Comparative Analysis of Protected Areas and Waste Management.....	177
Mamadjonova Sarvinoz Sharifjonovna , PhD	
Obligatsiyalar bozorining paydo bo'lishi va uning iqtisodiyotga kapital jalb qilishdagi ahamiyati	182
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li , tayanch doktorant	
Iqtisodiy subyektlarga soliq yukini hisoblashning ahamiyati va zarurati.....	186
Abduturovov Jasurbek Nozimjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	195
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotida sug'urta munosabatlarini amalga oshirishning ahamiyati va zarurligi.....	199
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , tayanch doktorant	
Assotsiativ qoidalar va bozor savatlarining tahlili	205
Sh. B. Rajabov; Sadinov Aziz Ziyadullayevich , 3 st year doctoral student	
Mamlakatda davlat soliq xizmati organlari soliq ma'muriyatchiligi faoliyati tahlili.....	210
Tashmuxeimedova Yayra , tadqiqotchi	
Exploring the Integration of Management and Marketing Strategies in Higher Education Institutions: Addressing Crucial Gaps for Enhanced Organizational Performance.....	213
Rakhimova Gulnoza , Teacher	
Особенности научной биографии художника Урала Тансыкбаева (на материале эпистолярного наследия).....	218
Искендир Аккуралай Абдиуалиевна , докторант	
Raqamli iqtisodiyot: milliy iqtisodiyot drayveri	222
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna , kafedra dotsenti; Berdiyeva Janonaxon Jahongir qizi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	228
Суюнова Фотима Баходир кизи , базовый докторант	
Таргетирование инфляции в Узбекистане: предпосылки применения и первые итоги	233
Рашидов Рахимжон Искандарович , в.и.о доцента; Якубова Шамшинур Шухратовна , к.э.н., доцент, докторант (DSc)	
O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati va uning barqarorligini ta'minlashda sug'urtaning o'rni	240
Nomozova Qumri Isoyevna , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini takomillashtirishning xorijiy davlatlar tajribalari.....	248
Nazarov Qilich Xolmuradovich , kafedra assistenti	
Bank moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlarning o'rni	255
Akbarov Behzodhon Ulug'bek o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarida muammoli aktivlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	262
Do'sanov Doniyor , magistr	

Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy qilish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	269
N. N. Ro'ziyev	
Exploring the Potential of Islamic Finance in Uzbekistan.....	277
Sattorova Nasiba G'anijon qizi, Teacher	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari faoliyatini tartibga solish tizimining zamonaviy holati.....	284
Murodova Dilnoza Choriyevna, PhD	
Kredit mexanizmini metodologik asoslarini takomillashtirish	288
Gadoyev So'hrob Jumakulovich, mustaqil tadqiqotchi	
Korxonalarda raqamli marketing vositalaridan foydalanish xususiyatlari.....	295
M. A. Saparova, talaba	
Приоритетные направления модернизации системы подготовки туристских кадров.....	299
Очилова Хилола Фармоновна, к.э.н., доцент	
Improving the use of competitive strategies in the management of sewing and knitting enterprises during green development	304
Vafoyeva Dilafruz, Teacher	
O'zbekistonda savdo xizmatlari sohasining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari	311
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, katta o'qituvchisi, PhD	
O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy himoya qilishning zamonaviy statistik usullaridagi tahlili	316
Kutbitdinova Muhayyoxon Inoyatovna, tayanch doktorant	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatida CRM strategiyalaridan foydalanish yo'llari	323
Xalilova Nafisa Komilovna, magistrant	
Ko'zi o'z shaxslarni ish bilan ta'minlashni qonunchilik vositasida tartibga solishdagi xorijiy tajriba	327
Usmonov Ziyodulla Ulmas o'g'li, tayanch doktorant	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров.....	334
Джурабаев Отабек Джурабаевич, доцент кафедры	
Необходимость управления активами и пассивами современными банками Узбекистана.....	341
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Transport logistika xizmatini eksportni takomillashtirishga ta'siri	349
Jumabayeva Akmole Sheraliyevich, magistrant	
Цифровая валюта: возможные последствия вывода из обращения наличных денег	354
Бахромов Мирзаахмад Рустам угли, студент; Абдикаримова Динара Рустамхановна, научный руководитель, д. э. н. (DSc)	
Systematic mapping study of higher education in green development context.....	361
Asqarova Feruza Abdullaevna, Senior Teacher	
O'zbekistonda rekreatsiya turizmini rivojlantirish imkoniyatlari	368
Vayskulov Ramazon Alisher o'g'li, kafedra o'qituvchisi; Shaymanova Nigora Yusupovna, tayanch doktoranti	
Особенности подготовки юных футболистов на этапах начальной подготовки, спортивно – оздоровительном и групп начальной специализации.....	373
Д. К. Исмагилов, кандидат педагогических наук, доцент	
Optimizing Financial Resources Management in Treasury Systems for Sustainable Green Development.....	377
Shodmonkulova Shahlo, PhD student	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional asoslarini takomillashtirishning xorij davlatlar tajribasi	384
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Bank tizimida resurs bazasini mustahkamlash yo'llari.....	390
Voxidov Oybek Rozikovich, mustaqil tadqiqotchisi	
Integrating Career-Oriented Communication Competences in English Language Teaching for Future Specialists in Higher Education Institutions: A Catalyst for Green Economy	398
Rajapov Sulaymon Nuraddin Ugli, Teacher	
Tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini baholash istiqbollari	406
Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	

KO'ZI OJIZ SHAXSLARNI ISH BILAN TA'MINLASHNI QONUNCHILIK VOSITASIDA TARTIBGA SOLISHDAGI XORIJIY TAJRIBA

Usmonov Ziyodulla Ulmas o'g'li
TDIU, "Fundamental iqtisodiyot" kafedrası tayanch doktranti

Annotatsiya: Iqtisodiyotning liberallashtuvi natijasida bozor o'z-o'zini tartibga solishini hisobga olgan aksariyat mamlakatlarda ijtimoiy sohani tartibga solish hamda uni har tomonlama samarali taraqqiy etishida davomiy yordamni ayamaydi. Jumladan, ushbu maqolada ijtimoiy qatlamning faol vakili bo'lmish ko'zi ojiz shaxslar mehnat faoliyatidagi mavjud to'siqlarni bartaraf etish va uning inklyuzivligini ta'minlashda xorijiy mamlakatlar tajribasi tahliliy o'rganib chiqildi. Ko'zi ojizlar hayotini o'rganish jarayonida ularning jamiyatga integratsiyalashuvi tarixiy bosqichlarga ajratildi. Ushbu tadqiqot natijasi sifatida rivojlangan davlatlar qonunchilik amaliyotida olib borilayotgan tajriba asosida davlatimizda amalga oshirilishi muhim bo'lga taklif va tavsiyalar taqdim etildi.

Kalit so'zlar: ishsizlik, ko'zi ojiz shaxslar, qonunchilik, xorij tajribasi, kvota, ijtimoiy siyosat, moliyaviy imtiyozlar, inklyuzivlik, bandlik.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАНЯТОСТИ НЕЗРЯЧИХ

Аннотация: Принимая во внимание саморегулирование рынка в результате либерализации экономики, большинство стран не жалеют постоянной помощи в регулировании социальной сферы и ее эффективного развития во всех отношениях. В частности, в данной статье аналитически проанализирован опыт зарубежных стран по устранению существующих препятствий в работе незрячих, являющихся активными представителями социального слоя, и обеспечению его инклюзивности. В процессе изучения жизни слепых людей их интеграция в общество была разделена на исторические этапы. В результате данного исследования были представлены предложения и рекомендации, которые важно реализовать в нашей стране на основе опыта законодательной практики развитых стран.

Ключевые слова: безработица, слепые, законодательство, зарубежный опыт, квота, социальная политика, материальные льготы, инклюзия, занятость.

FOREIGN EXPERIENCE OF LEGISLATIVE REGULATION OF EMPLOYMENT OF THE BLIND

Abstract: Taking into account the self-regulation of the market as a result of the liberalization of the economy, most countries do not spare continued assistance in the regulation of the social sphere and its effective development in all respects. In particular, in this article, the experience of foreign countries in eliminating existing obstacles in the work of blind people, who are active representatives of the social stratum, and ensuring its inclusiveness, was analyzed analytically. In the process of studying the life of blind people, their integration into society was divided into historical stages. As a result of this study, suggestions and recommendations were presented, which are important to be implemented in our country based on the experience of the legislative practice of developed countries.

Key words: unemployment, blind people, legislation, foreign experience, quota, social policy, financial benefits, inclusion, employment.

KIRISH

Dunyo tarixiga nazar tashlasak insoniyat yaratilgan davrdan boshlab turli tuzumlarni bosqichma-bosqich boshidan o'tkazdi. Jumladan, inson o'z ehtiyojini qondirishga zaruriyat sezishi natijasida dastlabki faoliyatini uy xo'jaligadan boshlab, iqtisodiy munosabatlarning global tus olishi o'z navbatida jahon xo'jaligiga asos soldi. Dunyo aholisi son jihatdan asrdan-asrgacha tobora ko'payib borish tendensiyasiga egadir. Sog'lom kishilar qatorida ko'rish qobiliyati cheklangan kishilar ham dunyoga kelmoqda hamda sog'lom insonlar baxtsiz hodisalar natijasi o'laroq ko'rish qobiliyatlaridan mahrum bo'lib qolishadi. Insonning ko'rish qobiliyatidan mahrum bo'lishi ijtimoiy-iqtisodiy hayotda samaradorlikka erishish uchun yengib bo'lmas to'siqlarga sabab bo'ladi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun har bir jamiyatning urf-odatlar bilan bir qatorda qonunchilik yordamga keladi.

Ushbu tadqiqot ishining dolzarbligi shundan iboratki, rivojlanish siklida bo'lgan mamlakatimiz iqtisodiyotida taraqqiy etgan xorijiy davlatlarning ko'rish bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxslarni bandligi va ishsizlik muammolari yechimi uchun davlatning kuchli ijtimoiy siyosat orqani qonunlar darajasida ularning huquqlarini himoya qilish amaliyotini o'rganish, tatbiq qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Rivojlangan davlatlar inklyuziv o'sishga erishish uchun mavjud imkoniyatlardan maksimal sura'tlarda foydalanishga etibor qaratishmoqda. Bunday islohotlar sirasiga ijtimoiy institutlar, ko'zi ojizlar huquqlarini himoya qiluvchi uyushmalar, nodavlat jamoat birlashmalari hamda turli maqsadli jamg'armalarni tashkil etilganligini kiritish mumkin.

Dunyo davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki. Ko'zi ojiz shaxslarni shunchaki bandligini ta'minlashgagina emas shu bilan birgalikda ularni shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda mehnatda shaxsiy rivojlanishlari uchun teng imkoniyat beruvchi raqobat muhitini yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Inson kapitalini rivojlantirishga sarflangan har bir investitsiya o'z samarasini albatta berishidan umidvor davlatlar inklyuziv ish o'rinlarini yaratishni rag'batlantirish uchun subsidayalar, imtiyoz va prefrensiyalarni ajratishda faollik ko'rsatishmoqda. Ushbu islohotlar natijasi o'laroq ko'zi ojiz insonlar o'z shaxsiy faoliyatlarida rivojlanishga erishib, moliyaviy holatlarini barqarorlashtirishga muvaffaq bo'lishmoqda.

Ko'zi ojiz shaxslar bandligini ta'minlash, qulay mehnat sharoitlarini yaratish, hududlararo infratuzilmani muvofiqlashtirish kabi tashkiliy masalalar mavjud muammoning tashkiliy, iqtisodiy jihati bo'lsa, masalaning psixologik tomoni ularning shaxsiy qobiliyatlari ega ekanliklari to'g'risidagi hayot motevatsiyalarni uyg'otish ya'na bir muhim jihatidir. Ko'zi ojizlar Sog'lom insonlar kabi mazmunli hayot kechirishlari, moliyaviy barqaror bo'lishlari, axborotni oson o'zlashtirish va uni qayta ishlash hamda sog'lom raqobat muhitida o'z imkoniyatlarini oshkor etishi uchun doimo ushbu savollar dolzarbligicha qoladi.

- Nima uchun ko'zi ojizlar majburiy zaxiralangan ish o'rniga muhtojlar?
- Qaysi qonun asosida ko'zi ojiz shaxslarni uzluksiz va lavozim darajasida ko'tarila olishni kafolatlaydigan tizim yaratish mumkin?
- Qanday qilib kvotalangan ish o'rinlarini amalda samarali ishlayotganligini nazorot qilish mexanizmini yaratish mumkin?
- Nima uchun ko'zi ojiz shaxslar daromadi sog'lom insonlar o'rtacha daromadidan yuqoriroq bo'lishi kerak va qaysi moliyaviy manba asosida?
- Ko'zi ojiz insonlarning munosib ish bilan bandligi iqtisodiyotga qanday manfaatlar olib keladi?
- Davlatning ijtimoiy siyosatini qonunchilik bilan mustahkamlash doirasida, qanday uslubda qonunlar ish beruvchilarni ko'zi ojiz insonlarni ishga olishga majburlash emas balki ularga motivatsiya berishga xizmat qilishi kerak?

Yuqoridagi va boshqa savollarni javobini toppish uchun rivojlanayotgan mamlakatlar amalda o'z yechimini topayotgan xorij tajribasiga muroajat qilishi lozimdir.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI

Ko'zi ojiz odamlar hayotida tadbirkorlik ahamiyati Malayziyalik olimlar nazdida quyidagicha: "Imkoniyati cheklangan odamlarni rag'batlantirish orqali bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi tadbirkorlik bilan shug'ullanish bandlik imkoniyatlari rag'batlantirish va ishsizlik va bu odamlar qashshoqligini yengadi"¹.

Jahon mamlakatlari tajribasidan ma'lumki, ko'zi ojizlarning huquqlarini himoya qiluvchi dastlabki tashkilot tarixi bir asrga borib taqaladi. Misol tariqasida Britaniyada "Milliy ko'zi ojizlar ligasi 1893-yilda taxminan ko'zi ojiz ishchilar uyushmasi sifatida tashkil etilgan"².

Ko'zi ojiz insonlarning bandlik, jamoatchilikka integratsiyalashuvi, shaxsiy faoliyatda samaradorlikka erishish yo'nalishida tadqiqot o'tkazgan Amerikalik olim Gerald L. White muammoning quyidagi jihatini izohlagan: "aynan ko'zi ojizlik tushunchasini o'zi ham ko'zi ojiz odamlarga raqobatbardosh ish bilan ta'minlanish uchun kata to'siq qo'yadi"³.

Margaret Anne esa o'z tadqiqotida mehnat bozoriga kirish jamiyatdagi turli xil ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy omillar bilan bir qatorda „ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi shaxslarning individual bandlik natijasi omillari“⁴ muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlagan.

Chilida ko'zi ojiz talabalarning o'qituvchilari tomonidan o'tkazilgan ularning bandlik jarayoniga integratsiyalashuvi holatini aniqlashga qaratilgan tadqiqotda ularning ta'lim jarayoni kasbga doir malakani shakllantir-

- 1 Norhasyikin Rozali, Promoting Social Entrepreneurship among Entrepreneur with Disabilities in Contribution for Community // ProQuest, Malaysia Perlis, 2018-y. 2-b jami 5 b. URL: <https://doi.org/10.1051/mateconf/201815005101> MUCET 2017
- 2 Akihiro Sugino, Work and the blind identity in Japan with reference to the British experience // ProQuest, London School of Economics and Political Science, 2014-y. 125-b jami 308 b.
- 3 Gerald L. White, Problem-solving, self-efficacy, community integration, and employment of blind adults // ProQuest, University of Arkansas 2013-y. 10-b. jami 101 b.
- 4 Margaret Anne, Factors correlated with employment outcomes for individuals who are blind or visually impaired, // ProQuest, George Mason University, 2004-y. 3=b. jami 159 b.

masligi, aksincha, "Kam maktablar asosiy ish joylariga yo'naltiradi, kam maosh bilan va bu odamlarga tayinlangan ish uchun kvotalarni bajarishni qiyinlashtiradi"⁵ – deb ta'kidlangan.

Imkoniyati cheklangan mehnatga layoqatli yoshlar o'rtasida Rossiyada tadqiqotlar o'tkazildi va ushbu tadqiqot natijalari "mehnat motivatsiyasining pasayishi kuzatilmoqda nogironlarning o'zlari. Rossiya Federatsiyasi mehnat vazirligi tomonidan 2015-yilda o'tkazilgan tadqiqotlar mehnatga layoqatli yoshdagi nogironlarning 17 foizi ishlamasligini ko'rsatdi. 2017–2018-yillarda bu foiz turli mintaqalarda ham o'sdi 30% dan (Moskva) 50% gacha (Boshqirdiston Respublikasi)"⁶ – ko'rsatmoqda. Buning asosiy sababi mehnatga bo'lgan motivatsiyaning tushub ketganligi hisoblanadi.

Shuningdek, mavjud islohotlarga qaramasdan nogironligi bo'lgan shaxslar o'rtasida dolzarblik kasb etib turgan yana bir muammo haqida Vadin Nikita quyidagicha ta'kidlagan: „bandlik xizmatlarning samaradorligi bilan bog'liq va ularning nogironlar bilan ishlashga uslubiy tayyorgarligi muammolar mavjud. Nogironlar orasidan ish izlovchilarni umumiy oqimga kiritish mumkin emas."⁷

Ko'zi ojiz insonlar jamiki nogironlar uchun majburiy kvotalarning belgilab qo'yilganligi, xalqaro nogironlar huquqi to'g'risidagi konvensiyasi asosida hamma davlatlarda qonunlarning yaratilishi va ularning bandligini ta'minlash uchun ajratilayotgan subsidiya hamda imtiyozlarga qaramasdan hali hanuzgacha „asosan xususiy biznesning 85 foiz dan oshiqroq"⁸ qismi imkoniyati cheklangan shaxslarni o'z faoliyatlarining qiymat zanjiriga qo'shishni xohlashmaydi.

Respublikamizda so'nggi yillarda rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shilish uchun olib borilayotgan islohotlar qatariga ko'zi ojiz insonlarni huquqlarini mukammal darajada himoya qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasini bevosita qo'llash uchun „Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani (Nyu-york, 2006-yil 13-dekabr) ratifikatsiya qilish haqida"⁹ qonuni qabul qilinganligi e'tiborga loyiqdir.

Jumladan, O'zbekistonda ko'rish bo'yicha imkoniyati cheklangan yosh avlodni ochiq mehnat bozoriga yuqori malakali kadr sifatida o'z qimmatlarini topishda qiynalmasliklari uchun dastlab ularning ta'limiga e'tibor qaratish kerakligini hisobga olib Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan „Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarda ta'lim berish sifatini oshirish hamda ular faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"¹⁰ qarorining qabul qilinishi, ushbu sohani o'sishi uchun tranpilin vazifasini o'tadi.

Inklyuziv iqtisodiyotni inklyuziv biznesiz tasavvur qilib bo'lmaydi, ko'zi ojiz shaxslarni mehnatga bo'lgan ehtiyojlarini to'la qonli qondirish uchun eng avvalo barcha turdagi bizneslarni inklyuziv biznesga aylantirishimiz zarur. Shunday ekan „oddiy biznesni inklyuziv biznesga aylantirish uchun nima talab etiladi? Javoblardan biri – imkoniyati cheklangan aholini qiymat zanjiriga kiritishdir."¹¹

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Inklyuziv iqtisodiyot qurishni maqsad qilgan rivojlangan davlatlar nogironlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyani fundamental hujjat sifatida asos qilib ko'rish bo'yicha imkoniyati cheklangan shaxslar uchun hukumat tomonida ko'rsatilishi mumkin bo'lgan huquqiy hujjatlar vositasida mikrodarajada imkoniyatlar eshigi ochib berilmoqda. Ushbu tadqiqot ishida ko'zi ojiz insonlar bandligini qonuniy tartibga solishning xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlar tajribasi tahliliy o'rganilib muallif tomonidan uning mohiyati ochib berildi hamda bandlikning rivojlanish tendensiyalari tarixiy bosqichlarga ajratildi. Ushbu jarayonda iqtisodiy tahlil, analiz, sintiz, guruhlash va ilmiy abstraksiya metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida inklyuziv bandlik muammolariga yechim sifatida taklif etilayotgan normativ hujjatlarga qo'shimchalar kiritish lozim bo'lgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA ANALIZLAR

Insoniyat tarixiga nazar soladigan bo'lsak, sog'lom insonlar bilan bir qatorda turli xil nogironligi bor insonlar tug'ilib kelmoqda. Ular ichida ko'rish bo'yicha nogironligi bo'lgan insonlar jamiyatda mustaqil tarzda shaxsiy ehtiyojlarini qondirishda murakkab to'siqlarga duch kelishgan.

5 Maritza Fajardo, Pablo J. Castro-Carrasco, Teachers' subjective theories about the employment integration their blind students // ProQuist, Chili 2020-y. 8-b. jami 11 b. Maritza Fajardo 1 ; Pablo J. Castro-Carrasco

6 Трудоустройство людей с ограниченными возможностями. Сайт Минтруда РФ. [Электронный ресурс] URL: <https://rosmintrud.ru/employment/resettlement> (дата обращения 13.12.2019).

7 Вадин Н.И. Совершенствование механизма трудоустройства инвалидов в России. // Avtoreferat, Moskva – 2020, 4-b. Jami 33 b.

8 Россия в цифрах. 2019: Крат. стат. сб./ Росстат – М., P76 2019 – С. 238.

9 O'RK, Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani (Nyu-york, 2006-yil 13-dekabr) ratifikatsiya qilish haqida // Lex.uz, 695-son, 08.06.2021 y.

10 Prezident qarori, Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarda ta'lim berish sifatini oshirish hamda ular faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida // Lex.uz, 209-son, 18.04.2022 y.

11 Q. Isayev, Har bir inson – bebaho capital // xalq so'zi, № 34, 18.02.2023-y. 4-b.

Ko'zi ojiz insonlarni dunyo yaralganidan hozirgi kunga qadar shaxsiy daramodlariga ega bo'lishlari uchun mehnat bozoriga va umuman olganda jamiyatga integratsiyalashuv jarayonini 3 bosqichga ajratishimiz mumkin.

1-jadval: Ko'zi ojiz shaxslarni jamiyatga integratsiyalashuv jarayoni¹²

1-bosqich	Turg'unlik davri: (qadimdan 1800-yillargacha)
2-bosqich	o'zgarishlar davri: (1800 – 2006-yillar oralig'i)
3-bosqich	Islohotlar davri: (2006-yildan keyingi davr)

1-bosqichning turg'unlik davri deb nomlanishiga asosiy sabab, 1800-yilda harbiy maqsadda yaratilgan "Charlz Barbierning "Tungi yozuv" nomi bilan ham tanilgan sonografiya jadvali"¹³ yozuvi yaratilmasidan oldingi davrga nazar soladigan bo'lsak ko'zi ojiz insonlar savodxonlik darajasi eng past darajada bo'lib, mehnat bozorida deyarli o'z faoliyatlarini yuritishmagan. Ularning asosiy daromad manbalari xayriya, ehsonlar va yaqinlari daromadi bo'lib, hattoki aksariyat qismi tilamchilikni o'zlariga kasb qilib olishgan. Albatta, ushbu davrda ular ichida iste'dodlari natijasida muvaffaqiyatga erishganlari ham yo'q emas. Qadimgi davrda ko'zi ojizlarning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratgan olimlar mavjud misol uchun: „Eramizgacha VI-VII asrlarda yashab ijod qilgan buyuk Xitoy olimi va faylasufi Konfutsiy (551–479) ko'zi ojizlarning xotirasi kuchliligi va boshqalarga nisbatan yaxshililigiga birinchi bo'lib e'tibor qaratgan."¹⁴

2-bosqich 1800–2006-yillar oralig'idagi muddatni o'z ichiga olib, ushbu davrda ko'zi ojizlar hayotida keskin burulishlar sodir bo'lgan. Ular jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- 1825-yilda 16 yoshli Lui Brayl tomonidan hozirgi kunda amalda bo'lgan, ko'zi ojiz aholi uchun muljallangan brayl ya'ni bo'rtma nuqtalarga asoslangan maxsus yozuvga asos solindi. Brayl yozuvi 1800-yilda Charls Barbierning „tungi yozuv“ga asoslanganholda yaratilgan.
- Brayl yozuvidagi birinchi yozuv mashinasi Frank Xeyven Xoll tomonidan ixtiro qilindi. Xoll ko'zi ojizlar maktabining direktori edi. Uning yozuv mashinkasi 1892 yilda ommaga taqdim etilgan.
- Ko'zi ojizlar huquqlarini himoya qiluvchi dunyo tarixida dastlabki uyushma 1893-yilda Britaniyada Milliy ko'zi ojizlar ligasi nomi asosida tashkil etilgan.
- Aynan 1950-yillarda dastlabki brayl bo'rttirmalari yoki printerlari ishlab chiqarilgan.

Islohotlar davri ya'ni 3-bosqich BMTning nogironlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyaning qabul qilinishidan boshlanib, hozirga qadar davom etmoqda. Ushbu davrda chuqur islohotlar amalga oshirilib, jumladan, aksariyat dunyo davlatlari xalqaro konvensiyani ratifikatsiya qildi hamda milliy qonunchiliklarini konvensiya bandlari talabiga moslashtirishdi. Shuningdek, inklyuziv o'sish, inklyuziv jamiyat, inklyuziv biznesni rivojlantirish va uning samarasi, inson kapitalini rivojlantirishga bo'lgan e'tibor dunyo mamlakatlari nazdida dolzarb masala sifatida etirof etilib tub islohotlar olib borilmoqda.

Har bir davlat jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv davosida ekan ushbu jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini kafolatlovchi fundamental hujjat – bu nogironlar huquqlari to'g'risida konvensiya hisoblanishi shart. Ushbu hujjat BMTning Bosh Assambleya tomonidan 2006-yil 13-dekabrda 61/106 rezolutsiyasi asosida qabul qilingan. Bu konvensiya imkoniyati cheklangan shaxslarni kamsitilishiga va ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy to'siqlarga duch kelishini oldini oluvchi xalqaro darajadagi huquqiy asosdir. Ushbu hujjat nogironlar huquqlarini amalga oshirish va ulardan boshqa sog'lom insonlar kabi teng imkoniyatlardan foydalana olishlarini kafolatlaydi.

Konvensiyaning ovoz berish tartibisiz qabul qilinganligi shuni ifodala etadiki, jahon hamjamiyati nogironlarning huquqlarini kafolatlash va huquqlarini himoya qilish zarurligini so'zsiz tan oladi. Konvensiya "nogironlik" yoki "nogiron" tushunchalarini izohlamaydi, ammo jismoniy, aqliy, intellektual, psixik va hissiy buzilishlarni, ya'ni turli xil to'siqlar bilan o'zaro ta'sirga kirishishida ularga to'liqligicha xalaqit berishi mumkin va jamiyat hayotida faol ishtirok etishlarida ham o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Shuningdek ushbu konvensiya ko'zi ojiz shaxslar hayotida muhim ahamiyat kasb etib, 27-modda mehnat va bandlik sarlavhasi ostida quyidagi jumlar keltirilgan: „...bu mehnat bozori va ishlab chiqarish muhiti nogironlar uchun ochiq inklyuziv va ishtirok etish imkoniyati bo'lgan sharoitda nogiron o'zi tanlagan va erkin bo'lgan mehnat orqali turmush kechirishga pul ishlab topish imkoniyatiga ega bo'lish huquqini qamrab oladi."¹⁵

Konvensiyada majburiyatar ro'yxati keltirilgan, nogironlarning huquqlarini ta'minlash maqsadida davlatlarga tirikchilik uchun mehnat qilishini, ya'ni nogiron shaxs erkin tanlagan bo'lishi yoki o'z xohishiga ko'ra rozi bo'lishi va barcha mehnat turlarida nogironligi sababli kamsitilishini oldini olish kabi vazifalarni o'z zimmasiga

¹² Muallif tomonidan tuzildi.

¹³ URL: <https://www.yoair.com/uz/blog/anthropology-tracing-the-history-and-development-of-braille/>

¹⁴ Respublika bolalar kutubxonasi // internet manba. URL: <http://taqvim.uz/uz/event/view/3402>

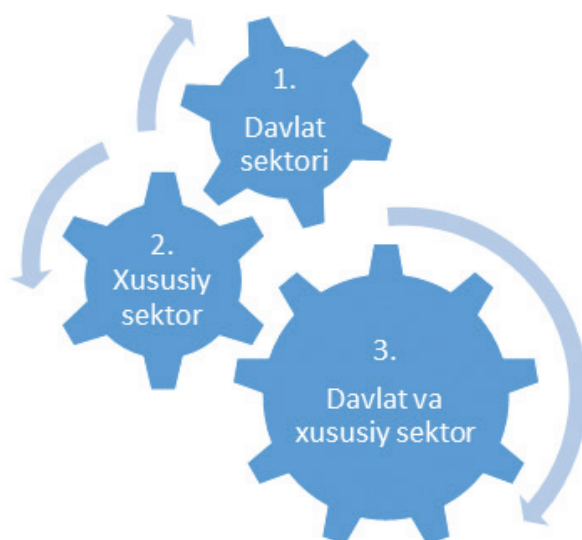
¹⁵ Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya – Toshkent: Baktria press, 2013, 35–36 betlar jami 56 b.

oladi. Nogironlar uchun mehnat bozorlarini ochishni rag'batlantirgan holda, Konvensiya shu bilan birga shaxsiy mehnatning muhimligini ham tan oladi, ayniqsa rivojlanayotgan davlatlarda katta o'rin tutadi. Konvensiyada nogironlarni ta'minlab oqilona tarzda ish joyini moslashtirish zaruriyati haqida ta'kidlangan va nogironlarni ishga yollashning rag'batlantirilishi xususiy sektorga tegishli strategiyalar va chora-tadbirlar bilan birga pozitiv dasturli harakatlari, rag'batlantirish va shunga o'xshash boshqa chora tadbirlarni o'z ichiga oladi. Nogironlarni ish bilan ta'minlashda shakllantiradigan va takomillashtiradigan mexanizmlar masalasi xorijiy mamlakatlarda o'rganish uchun muhim masala hisoblanadi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki, ko'pgina mamlakatlarda ushbu soha faoliyati xalqaro hujjatlarga muvofiq amalga oshiriladi, ya'ni BMT qoidalari doirasida qabul qilinadi.

Dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlar ko'zi ojiz shaxslarni ish bilan ta'minlash va kengaytirish, ularning mehnat faoliyatida ishtirok etishlarini ta'minlash imkoniyatlarini ko'paytirish bilan yordam berish siyosatini olib borishmoqda. Bunday siyosat qonunchilikka rioya qilish orqali amalga oshiriladi va ko'zi ojiz shaxslarni inklyuziya bilan ta'minlaydi.

Dunyoning ko'plab mamlakatlarida ko'rish bo'yicha noironligi mavjud shaxslarni bandligini ta'minlashda kvotalash mexanizmi asosiy instrument vazifasini o'tab kelmoqda. Jamiyatning ushbu qismini ish bilan ta'minlash imkoniyatini yaxshilash uchun yangi kvotalar ajratib boriladi. Davlatlar tajribasidan kelib chiqib kvotalash tizimini 3 ta yo'nalishga ajratish mumkin.

1-rasm: Dunyo davlatlari tajribasi ko'ra majburiy kvotalash tizimining asosiy yo'nalishlari¹⁶

Ushbu yo'nalishlarga quyidagi davlatlarni misol sifatida keltirishimiz mumkin:

- 1-yo'nalishga Hindiston
- 2-yo'nalishga Tayland
- 3-yo'nalishga esa Xitoy, Yaponiya, Belgiya, Gretsiya, Italiya, Germaniya.

Davlatlar kesimida kvotani belgilash sxemasi va uning qiymati turli xil bo'lishi mumkin; shuningdek kvota nogironligi bor shaxslarning ayrim toifalariga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin. Masalan, Yaponiyada dastavval kvota faqat quyidagi toifadagi odamlar uchun yo'naltirgan edi: jismoniy cheklovlari mavjud nogironlar uchun, ammo 1998-yildan boshlab kvotalar toifasiga psixologik va xissiy cheklovlari bo'lgan shaxslar ham kiritilgan. Asosan, kvota bajaralishi shart hisoblanadi, ammo 1980-yillarda Niderlandiyada kvota tavsiyaviy xususiyatga ega bo'lib, ish beruvchi tomonidan bajarilmagan(atigi uning hajmi 3–5% dan oshgan).

Kvotalar samaradorligi masalasi juda munozarali, mamlakatlarda kvotalarni bekor qilish tizimi amaliyoti ham mavjud. Masalan, Buyuk Britaniya 3% kvotaga ega bo'lgan, ammo, 1996-yilga kelib korxona xodimlari nogironlarni ish bilan ta'minlash mexanizmidan voz kechishgan. Bu holatga kvotalarni bajaralishini nazorat qiluvchi mexanizmning yo'qligi sabab bo'lgan. Nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga yollash maxsus fond orqali ma'lum bir miqdordagi summa to'lanadi. Ushbu mexanizm Avstriya, Vengriya, Germaniya, Polsha, Ruminya, Slovakiya, Fransiya, Chexiya, Yaponiya va boshqa bir necha davlatlarda juda ham rivojlangan.

Bu kvota tizimini, birinchilardan bo'lib mamlakatlar ichida Germaniya foydalanishni boshlagan. Hozirgi kunda, Germaniyada kvota qiymati 6% ga teng. Shu bilan birgalikda hukumat tomonidan kvota tizimini samarali ishlashi uchun quyidagi jadvalda keltirilgan usulda tashkilotlarga jarima to'lashni majburiyat etib belgilagan.

¹⁶ Muallif tomonidan tuzilgan.

2-jadval: Germaniyada nogironligi bo'lgan shaxslar uchun majburiy kvotalangan ish o'rinlarini nazorat qilish mexanizmi¹⁷

Tashkilotda minimal xodimlar soni	Jami xodimlar ulushida nogironligi bor xodimlar	Majburiy kvotala bajarilmagan har bir xodim uchun jarima (har bir oyda)
60 ta	2 % gacha	260 yevro
60 ta	2 % dan 3 % gacha	180 yevro
60 ta	3 % dan 5 % gacha	105 yevro
5 tadan 40 tagacha	0 %	105 yevro
5 ta	0 %	0 yevro

Shuningdek, nogironlar bo'lgan shaxslar uchun ish o'rinlari ajratadigan korxonalar quyidagi huquqlarga ega bo'ladi: subsidiya olish, imtiyozli shartlarda kredit olish.

Aksariyat davlatlar korxonalarda kvotalarni amalga oshirish uchun moliyaviy imtiyozlardan foydalani-shadi. Yaponiya qonunchiligida ishga qabul qilingan nogironlar uchun asbob-uskunalarini yaxshilash kabi grant-lar ajratilgan.

Skandinaviya davlatlarida sotsial-demokratik model amalga oshirilmoqda, unga ko'ra esa, davlat fuqa-rolarga quyidagi huquqlarini kafolatlab beradi: ehtiyoj darajasidan va mehnat hissasidan qat'i nazar ijtimoiy ta'minotni. Davlat imkoniyati cheklangan shaxslarga yuqori darajada e'tibor qaratgan. Imkoniyati cheklangan shaxslarni ish bilan ta'minlanishkarining asosiy mexanizmlaridan biri bu, nogironligi bo'lgan fuqarolar uchun mos keladigan, ixtisoslashtirilgan kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lgan ustaxonalar va muayyan mutaxassisliklar bo'yicha ish o'rganishlaridir. Shunda ham, nogironligi bo'lgan shaxslarning oylik ish haqqini katta qismini davlat budjeti tomonidan subsidiya ko'rinishida to'lab beriladi, ish beruvchilarga kompensatsiya uchun mehnat unum-dorligidagi farqlarni qoplash uchun taqdim etiladi yoki nogironligi bo'lgan xodimlarning ish haqqiga qo'shimcha tarzda kam miqdordagi kompensatsiya taqdim etiladi. Nogironlarning ish haqqini subsidiyalash mexanizmi no-gironlarning ishchi kuchiga bo'lgan talabni rag'batlantirish usuli sifatida paydo bo'lgan.

Ko'rish bo'yicha imkoniyati cheklangan shaxslarni ochiq bozorga teng raqobat ostida kirib borishlari uchun yaratilgan shart-sharoitlarning o'ziga xosligi bilan ajralib turadigan davlat bu Britaniyadir. Ushbu davlatda Bri-taniya Qirolligi ko'zi ojizlar milliy instituti mavjud bo'lib, unda ko'zi ojizlar ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishlari uchun iqtisodiy jihatdan yordam ko'rsatib kelinmoqda. Institut fondi orqali ushbu shaxslarni bandligini ta'minlash doirasida „...uyda ishlashni xohlovchi yoki kichik guruhlarda tadbirkorlikni yo'lga qo'yimoqchi bo'lganlar zaruriy ko'mak olishi mumkin. Bunga ko'ra ular birinchi navbatda, o'quv mashg'ulotlariga jalb etilib, zaruriy biznes ko'nikmalarga ega bo'ladi, so'ngra moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlanadi.“¹⁸

XULOSA VA TAKLIFLAR

Taraqqiy etgan mamlakatlar tajribasini o'rganish davomida ko'zi ojiz shaxslarni bandligini ta'minlash uchun eng avvalo quyidagi ustuvor vazifalarni belgilab olish shart:

1. Kvotalar samarasi nazorat qilish.
2. Ko'zi ojiz insonlar bandligini ijtimoiy modelini yaratish.
3. Har bir shaxsga xos qobiliyatlarni rivojlantirish.
4. Moliyaviy rag'bat tizimini joriy qilish.

Xulosa o'rinda shuni ta'kidlash joizki, Respublikamizda so'nggi yillarda Prezidentimiz tashabbusi bilan qonunchilikka nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotlarga yengillik baxshida qiluvchi chora-tad-birlar belgilab qo'yildi. Bu kabi qonun, qaror va farmoyishlar amalda o'z samarasini bermasdan hali hanuzgacha ko'zi ojiz shaxslar o'rtasida yuqori ko'rsatkichli ishsizlik darajasi saqlanib qolmoqda. Ushbu va boshqa mua-mmolarni oqilona foydalanib xorij tajribasiga asoslanib quyidagi takliflar ishlab chiqildi.

- Majburiy kvotalash tizimini samaradorligini nazorat qilish uchun Germaniya tajribasi asosida yo'lga qo'yish;
- Ko'zi ojiz insonlar bandligi, biznes yuritishga imkoniyat yaratish va ularga inklyuziv ish o'rinlarini yaratish uchun ularni manzilli qo'llab-quvatlaydigan moliyaviy institutlar tashkil qilish;
- Ko'zi ojizlarning kasbiy malakasini maktab davridan to mehnat resurslariga qo'shilishgacha bo'lgan davr-ni oldindan rejalashtirish, har bir shaxsning shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqib kasbiy malakaviy kurslar-ga o'qitish tizimini o'z ichiga olgan Kamida 10 yildan kam bo'lmagan uzoq yillik strategiya yaratish;

¹⁷ Muallif tomonidan tuzildi.

¹⁸ Q. Isayev, Har bir inson – bebaho capital // xalq so'zi, № 34, 18.02.2023-y. 4-b.

- Biznes qilishga moyilligi bo'lgan ko'zi ojiz shaxslarni o'quv kurslariga o'qitilgandan so'ng biznes reja asosida moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash:
- Davlat tomonidan nogironlar uchun majburiy zaxiralangan ish o'rinlari haqidagi ma'lumotlarni doimiy ravishda ijtimoiy tartmoqlarda taqdim etib turish:
- Hududlararo ko'zi ojizlar oligapolistik ishlab chiqarish korxonalari tashkil etish ularni ochiq mehnat bozorida kuchli raqobatga kirishishidan himoya qiladi.
- Masofaviy ish o'rinlarini ko'zi ojiz insonlar uchun qonunchilik yordamida yo'naltirish ular o'rtasida ishsizlik darajasini pasaytirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Norhasyikin Rozali, Promoting Social Entrepreneurship among Entrepreneur with Disabilities in Contribution for Community // ProQuest, Malaysia Perlis, 2018-y. 2-b jami 5 b. URL: <https://doi.org/10.1051/mateconf/201815005101> MUCET 2017
2. Akihiro Sugino, Work and the blind identity in Japan with reference to the British experience // ProQuest, London School of Economics and Political Science, 2014-y. 125-b jami 308 b.
3. Gerald L. White, Problem-solving, self-efficacy, community integration, and employment of blind adults // ProQuest, University of Arkansas 2013-y. 10-b. jami 101 b.
4. Margaret Anne, Factors correlated with employment outcomes for individuals who are blind or visually impaired, // ProQuest, George Mason University, 2004-y. 3=b. jami 159 b.
5. Maritza Fajardo, Pablo J. Castro-Carrasco, Teachers' subjective theories about the employment integration their blind students // ProQuest, Chili 2020-y. 8-b. jami 11 b. Maritza Fajardo 1 ; Pablo J. Castro-Carrasco
6. Трудоустройство людей с ограниченными возможностями. Сайт Минтруда РФ. [Электронный ресурс] URL: <https://rosmintrud.ru/employment/resettlement> (дата обращения 13.12.2019).
7. Вадин Н. И. Совершенствование механизма трудоустройства инвалидов в России. // Avtoreferat, Moskva – 2020, 4-b. Jami 33 b. Россия в цифрах. 2019: Крат. стат. сб./ Росстат – М., Р76 2019 – С. 238.
8. O'RQ, Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani (Nyu-york, 2006-yil 13-dekabr) ratifikatsiya qilish haqida // Lex. uz, 695-son, 08.06.2021 y.
9. Prezident qarori, Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarda ta'lim berish sifatini oshirish hamda ular faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida // Lex.uz, 209-son, 18.04.2022 y.
10. Q. Isayev, Har bir inson – bebaho capital // xalq so'zi, № 34, 18.02.2023-y. 4-b.
11. Muallif tomonidan tuzildi.
12. URL: <https://www.yoair.com/uz/blog/anthropology-tracing-the-history-and-development-of-braille/>
13. Respublika bolalar kutubxonasi // internet manba. URL: <http://taqvim.uz/uz/event/view/3402>
14. Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya – Toshkent: Baktria press, 2013, 35–36 betlar jami 56 b.
15. Muallif tomonidan tuzilgan.
16. Muallif tomonidan tuzildi.
17. Q. Isayev, Har bir inson – bebaho capital // xalq so'zi, № 34, 18.02.2023-y. 4-b.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.